

Grup Estudi de
Llengües
Amenacades
(GELA)
87 Articles

Llengües d'Amèrica: els avantatges babèlics

Amèrica no és el continent amb més llengües, però sí que és on hi ha –si més no, segons la majoria de lingüistes– més famílies

No recordo que ni a l'ensenyament primari ni a l'institut ningú ens expliqués gaire res sobre les llengües d'Amèrica. Com diu la lingüista Teresa Moure, ens ensenyaven els noms dels països i de les seves capitals, però no ens deien mai què hi parlaven. Donàvem per suposat que a França, francès; a Itàlia, italià, i a l'Índia, indi. Sabíem, això sí, que a la majoria de països de l'Amèrica central i del sud s'hi parla castellà, tret del Brasil, que s'hi parla portuguès. I que el nord era territori de l'anglès. Mèxic el posàvem més aviat a Amèrica del

sud (i després ens queixem de tants estrangers que no saben on és Catalunya), o com a mínim no el situàvem ben bé a Nord-amèrica. Això ho acaparaven pels Estats Units, els “americans” per excel·lència.

Potser sóc injust i entre aquella colla de professors –uns quants excel·lents, dedicats, i molt llibertaris– algun ens va parlar del **quítxua**, o del **guaraní**, o del **nahua**, que són les llengües americanes més conegudes, i nosaltres no en vam fer cas: una gota de coneixement en un oceà de

prejudicis. Prejudicis reforçats per les pel·lícules de l'oest de la televisió, on els indis, quan parlaven en castellà, deien tots els verbs en infinitiu i s'anomenaven a ells mateixos en tercera persona (a Tarzan li passava igual). I quan parlaven una altra cosa, sempre cridaven i gesticulaven molt, perquè allò no semblés una llengua normal. Si en algun cas un blanc era capaç d'enraonar “**indi**”, sempre quedava com una gran cosa: “Quin fenomen, aquest, fins i tot ha après la seva llengua.” Que tots els indis xampurregessin el “blanc” mai no es presentava com una proesa.

Tot això ara deu haver canviat molt, i la canalla deu estar molt més informada, en aquests temps d'interculturalitat i respecte per la diferència. Tanmateix –i tant de bo algú m'ho desmenteixi–, la meua impressió és que la **diversitat lingüística** continua a la cua del reconeixement de les diverses diversitats. I que a l'escola encara és més fàcil aprendre països i capitals que no pas les llengües que s'hi parlen.

La primera vegada que recordo haver entès, amb tots els sentits, que a Amèrica s'hi parlaven altres llengües, i que això no era una cosa del passat, va ser llegint les memòries **d'Avel·lí Artís-Gener**, que com tothom sap, va viure molts anys a Mèxic. Tísner parla en diferents llocs del **nahua** (o nàhuatl, o mexicà). En un passatge, per exemple, explica: “El fet real era que en les meves excursions pictòriques sempre trobava gent que parlava nàhuatl i m'agradava enormement escoltar-los, analitzar fins a quin punt entenia realment llur parla i, de seguida que trobava pretext, ficar cullerada a la conversa. No em puc estar de recalcar-ho: tothora trobava el mateix grau d'estupor quan s'adonaven que aquell estranger

balbucejava llur idioma.”

Avui el nahua és una “**agrupació lingüística**” (és el nom que li dóna l'[INALI, Instituto Nacional de Lenguas Indígenas de Mèxic](#)) que consta de trenta varietats que poden ser força diferents, i cap a dos milions de parlants, però havia estat una llengua imperial que funcionava com a llengua franca, com explica l'Ernest Montserrat en aquest [article](#). I el nahua només és una de les seixanta-vuit agrupacions lingüístiques del Mèxic actual, pertanyents a dotze famílies diferents. Això a Mèxic, tot i que moltes d'aquestes llengües són, com passa sempre, transfrontereres, tant cap al nord com cap al sud (la zona maia, per exemple, travessa Guatemala i arriba fins a Hondures). Per cert, que el nahua és de la mateixa família –la utoasteca o utonahua– que el **comanxe**, o més ben dit, el **n?m? tekwap?** (comanxe és un exònim que vol dir “enemic, estranger”) de les pel·lis.

Llengües amb tants o més parlants que el nahua n'hi ha poques, a Amèrica. Tot i això, l'única que se sol considerar fora de perill d'extinció és el **guaraní paraguaia** (si més no ara com ara), on més del **90%** de la població el pot parlar. El **quítxua**, amb més de deu milions de parlants, s'estén des de l'Equador fins a l'Argentina, però està fragmentat i s'hi han desenvolupat variants amb poca o gens intercomprensió. I això que també havia estat **llengua imperial**. Fins i tot ja en temps d'imperi espanyol, va continuar expandint-se a l'esquena d'altres llengües, i al seu torn, avui se l'està menjant el castellà.

A l'altra banda d'aquestes grans llengües n'hi tenim un fotimer amb pocs parlants. Amèrica no és el continent amb més llengües, però sí que és on hi ha –si més no, segons

la majoria de lingüistes— **més famílies**. Ja hem vist que només a Mèxic se'n comptaven **dotze** (a Europa n'hi ha tres o quatre, a l'Àfrica hi ha força acord entorn de cinc). A l'Amazònia n'hi ha cap a **vint-i-cinc** (les principals són la carib, la tupí, la pano, l'arawak, la macro-jê i la tucano), amb centenars de llengües, moltes de les quals no arriben a cinc-cents parlants. Això no vol pas dir necessàriament que hagin de desaparèixer abans que les que en tenen cinc mil: dependrà de l'entorn ecològic, entenent tal cosa no només com a condicions ambientals, sinó socioeconòmiques, polítiques, culturals, etc. Com diuen **Susan Gal** i **Judith Irvine**, quan parlem de llengües no parlem mai només de llengües (i quan diem coses sobre les llengües, sempre fem més que simplement dir coses).

La història colonial d'Amèrica és plena de gent que ha parlat molt malament de les seves llengües (i amb això feia més que parlar-ne: en promovia i en justificava la destrucció). Només una mostra sagnant, per venir de qui ve, una eminència indiscutible —ni més ni menys que Darwin—, i perquè es fa quan ja se saben moltíssimes coses d'aquelles llengües*: “Al nostre parer, la llengua d'aquests pobles [la gent de Tierra del Fuego] amb prou feines es mereix la classificació de **llengua articulada**.” Ho diu en el seu diari l'any 1832. Ja es veu que els genis també solen ficar-se de peus a la galleda. Però a banda d'aquesta mena de retrets absurds, és molt habitual que els invasors europeus es queixin de la gran varietat, que resulta una **barrera** per a l'**adoctrinament** i l'**aculturació** (també es queixen que els americans no són prou obedients, que no entenen l'autoritat i coses així). Hauria valgut més que s'haguessin fixat —per aprendre'n— en la gestió de la diversitat que, per

exemple, es practica a la zona del **riu Vaupés**, entre Colòmbia i el Brasil. Allà conviuen diversos pobles amb llengües diferents, en contacte estret. Tan estret, que no et pots aparellar amb algú que parli la teva llengua, perquè es consideraria com un **incest**. Així, tothom parla com a mínim tres llengües (sovint més), i n'entén algunes més. Un equilibri que avui s'està trencant per la presència de les **llengües estatals**, castellà i portuguès. Hi guanyaran res, les comunitats que hi viuen, amb una probable **futura monolingüització**? Els partidaris de “les llengües són per comunicar-se” segur que ho veuen així. Molts estem convençuts que serà tot el contrari, perquè el Vaupés i altres zones (d'Amèrica i d'arreu) demostren que l'atomització lingüística no ha de provocar necessàriament ni incomprensió ni conflicte ni aïllament. I que en canvi és un antídoto contra les hegemonies i les concentracions de poder. Per això als imperis inca o asteca, i després als colonitzadors, els feia **tanta i tanta nosa**.

Pere Comellas Casanova és membre del Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades (GELA).

*Dos segles abans, el jesuïta Andrés Pérez de Ribas ja s'havia adonat que “aunque estas lenguas sean bárbaras, es cosa que admira el ver que, siéndolo, observan sus reglas, su formación de tiempos y casos, sus derivaciones de nombres y las demás reglas de arte y lenguas muy elegantes”.